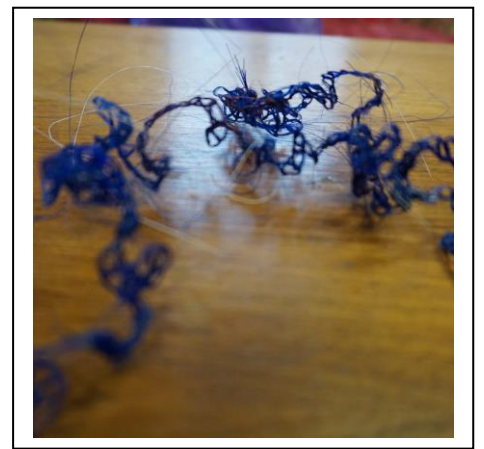

Är slöjden hållbar?

En kvalitativ intervjustudie
om slöjd, samhälle och miljö

Hedvig Flärdh

Uppsats för avläggande av filosofie kandidatexamen i
Kulturvård, Ledarskap i slöjd och kulturhantverk

15 hp

Institutionen för kulturvård
Göteborgs universitet

2016:19

Omslagsbild:

Tagel, ett hållbart och slitstarkt material.

Foto: Hedvig Flärdh

Är slöjden hållbar?

En kvalitativ intervjustudie om slöjd, samhälle och miljö

Hedvig Flärdh

Handledare: Katarina Saltzman

Kandidatuppsats, 15 hp
Ledarskap i slöjd och kulturhantverk
Lå 2015/16

UNIVERSITY OF GOTHENBURG
Department of Conservation
P.O. Box 130
SE-405 30 Göteborg, Sweden

www.conservation.gu.se
Ph +46 31 786 47 00
Fax +46 31 786 47 03

Bachelor's programme in Leadership and Handicraft
Graduating thesis, BA/Sc, 2016

By: Hedvig Flärdh
Mentor: Katarina Saltzman

Is handicraft sustainable? - A qualitative study about craft, society and environment

ABSTRACT

The aim of this thesis is to study craftsperson's thoughts about sustainability and handicraft. The thesis is focusing on three craftsperson's who work professionally with sloyd and handicraft. The major objective of this study is to clarify different or equal perceptions about sustainability and handicraft. The study examines three craftsperson's within the handicraft community through in-depth interviews. The interviews aim to explore the craftsmen's thoughts and attitudes regarding questions about handicraft, sustainable development, community and human aspects. The overall aim is to highlight the relationship between craft and sustainability, within the field.

The analysis of the conducted interviews shows that the aspects on sustainability and handicraft are various and complicated to define. During the interviews the craftsmen defined that sloyd and sustainability is consistent only if the definition of sloyd means to use local material and simple methods to make things to use. The result of the interviews shows that it is inevitable to take into account aspects about ecology, economy and social health when studying attitudes about handicraft and sustainability.

Title in original language: Är slöjden
hållbar? – en kvalitativ intervjustudie om
slöjd, samhälle och miljö
Language of text: Swedish
Number of pages: 39
Keywords: Sustainability, craft,
handicraft, cultural heritage, sloyd

ISSN 1101-3303
ISRN GU/KUV—16/19--SE

Förord

Den här uppsatsen är skriven som examensarbete på programmet Ledarskap i slöjd och kulturhantverk, Institutionen för kulturvård, Göteborgs universitet. Uppsatsens ämne grundar sig i mitt intresse för hållbarhetsfrågor och en önskan om att slöjd och hantverk kan användas som en metod för att sträva mot en hållbar utveckling. Jag är väldigt glad över att ha fått ta del av informanternas tankar och idéer om slöjd, hållbarhet och samhälle. Arbetet med uppsatsen har lett till insikten om att den finns otroligt många aspekter av hållbarhet, och att enkla svar är svåra att finna.

Jag vill tacka mina informanter för att de har låtit mig ta del av deras personliga reflektioner och tankar. Intervjuerna skulle handla om slöjd och hållbarhet men har också kommit att handla om livsvärden, samhällssyn och hur en vill leva sitt liv. Jag hoppas att jag har lyckats spegla de svar jag fått på ett rättvist sätt.

Jag vill också tacka min handledare, Katarina Saltzman för att du lett mig i rätt riktning. Tack också till Viveka Bergren Thorell för att du tar så väl hand om oss. Jag är också väldigt tacksam för all uppmuntran och glädje mina klasskamrater bidragit med under de här tre åren. Ett stort tack till Ingrid Sjöberg, som hållit mig sällskap under hela examensarbetets gång.

Tack!

Göteborg, juni 2016

Hedvig Flärdh

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	11
1.1 Bakgrund.....	11
1.2 Problemformulering.....	11
1.3 Syfte & målsättning.....	12
1.3.1 Syfte.....	12
1.3.2 Mål.....	12
1.4 Frågeställningar.....	12
1.5 Avgränsningar.....	12
1.6 Forsknings- och kunskapsläge.....	12
1.6.1 Hållbarhet.....	12
1.6.2 Hemslöjd.....	17
1.6.3 Begreppet Hemslöjd.....	17
1.6.4 Hantverkslaboratoriet.....	17
1.6.5 Slöjden börjar i skogen.....	18
1.7 Metod.....	18
1.7.1 Intervjuer.....	18
1.7.2 Hermeneutisk analys.....	19
1.8 Källmaterial & källkritik.....	19
1.8.1 Intervjuer.....	19
1.8.2 Bakgrundslitteratur.....	20
1.9 Teoretisk referensram & etiska frågeställningar.....	20
1.9.1 Teoretiskt referensram.....	20
1.9.2 Etiska frågeställningar.....	21
2. Resultat och diskussion – tre röster om slöjden.....	22
2.1 Informant A: Träslöjdare.....	22
2.2 Informant B: Konstnär med textil inriktning.....	23
2.3 Informant C: Slöjdare med mera.....	24
2.4 Diskussion.....	25
2.4.1 Profession och bakgrund.....	25
2.4.2 Materialval.....	26
2.4.3 Tankar om slöjd och hantverk.....	28
2.4.4 Hållbarhet.....	29
2.4.5 Reflektion kring samhälle.....	31
3. Slutsatser.....	35
4. Sammanfattning.....	36
Litteratur- och källförteckning.....	38
Otryckta källor.....	38
Tryckta källor.....	38
Figurförteckning.....	39
Bilagor.....	1
Bilaga 1: Underlag till intervjufrågor.....	1

1. Inledning

1.1 Bakgrund

På programmet Ledarskap i slöjd och kulturhantverk finns begreppet hållbar utveckling med i många kursplaner. Vi har under utbildningens gång satt hållbarhet i relation till kulturvård, företagsekonomi, entreprenörskap, hantverk, projektledning och så vidare. Frågor om olika materials miljöpåverkan och grad av hållbarhet har uppkommit och diskuterats. Många gånger under de här tre åren har jag hört uttrycket ”Slöjden är hållbar!”. Utifrån den frasen och alla kurser där vi pratat om hållbar utveckling har frågor väckts. Vad är hållbarhet? Är slöjden *alltid* hållbar? *Är* slöjden hållbar och i så fall hur?

När det var dags att välja ämne för examensarbetet var det för mig oundvikligt att välja hållbarhet och slöjd som tema. I denna kandidatuppsats vill jag försöka ta reda på vilken relation som finns mellan slöjd och hållbarhet och vad slöjdare menar när de säger att slöjden är hållbar. Uppsatsen utgår från tre slöjdares tankar och reflektioner kring hållbarhet och slöjd. Det har varit väldigt intressant att höra olika röster om komplexa frågor som rör slöjd, samhälle och hållbarhet, eftersom det finns så många olika sätt att se på hållbarhet. Hållbarhet är ett stort ämne med många ingångar och för mig är det intressant att utgå från slöjd och hållbarhet, eftersom det har visat sig hänga ihop med ekonomi, miljö och människa.

1.2 Problemformulering

Slöjd har historiskt sett varit en viktig del i hushållsarbetet, både för stadsbor och för landsbygdsbor (Nylén 1995 s.11). I Sverige idag är situationen en annan, där slöjd kan beskrivas som ett kreativt skapande, en politisk handling eller en terapiform (Palmsköld 2012 s.12-13). När slöjden var en del av det dagliga livet var materialen oftast lokala naturmaterial, så som trä, järn, ull och lin (Nylén 1995 s.15). I och med globaliseringen kan vi idag få tag på i princip alla sorters material från alla världens delar med bara några knapptryck på en dator (Palmsköld 2012 s.40). Tillgängligheten på material har gett slöjden helt nya möjligheter, men det har också blivit svårare att veta var material kommer ifrån. När träet och ullen kom från den egna gården eller närområdet var det en del av det lokala ekosystemet, vilket gjorde att resurserna värdesattes högt och användes med försiktighet (a.a. s.24). Slöjden hade ofta en mindre miljöpåverkan i och med att lokala material användes på ett resurssnålt sätt.

Som en rest av att slöjden historiskt varit närproducerad och resurssnål så lyfts slöjd idag ofta fram som hållbar och miljövänlig, men sällan preciseras vad det innebär. Hemslöjdsrörelsen profilerar sig ofta som hållbar och hänvisar till närproducerad, resurssnål tillverkning. Ett av många exempel var när Jönköpings läns hemslöjd firade 100 år och konstaterade att hemslöjden tänkt “rätt och klokt och skapat slitstarka produkter, ofta med närproducerade råmaterial” (Åhlvik & von Busch 2009 s.7). Det finns många olika sätt att se på vad som är hållbart och inte, och en vanlig definition innefattar social, ekologisk och ekonomisk hållbarhet. Men vad innebär det i slöjdens sammanhang? Hur vet vi vad som är hållbart och hur kan vi definiera hållbarhet i relation till slöjd? Det finns en del populärvetenskapliga texter och krönikor med olika svar på de frågorna, men vetenskapliga undersökningar är svårare att hitta. För att kunna säga att slöjden är hållbar behöver en först definiera vad hållbarhet kan

innebära i relation till slöjd och hantverk, vilket är en fråga jag velat ta mig an i detta examensarbete.

1.3 Syfte & målsättning

1.3.1 Syfte

Det övergripande syftet med det här examensarbetet är att belysa relationen mellan hållbarhet och slöjd. Mer specifikt är syftet att undersöka vilka uppfattningar om slöjd och hållbarhet som finns hos slöjdare, utifrån samtal med ett antal verksamma slöjdare.

1.3.2 Mål

Målet med studien är att bidra till förståelsen av vilka val slöjdare gör och behöver göra om de strävar efter att vara hållbara, samt lyfta fram hur slöjdare definierar hållbarhet och dess koppling till slöjd. En förhoppning är att uppsatsens resultat och analys kan användas i fortsatt arbete med slöjd, hållbarhet och resursanvändning, till exempel i framtagning av utbildningsmaterial eller föreläsningar om slöjd och hållbarhet.

1.4 Frågeställningar

- Hur definierar några olika slöjdare begreppet hållbarhet?
- Ser slöjdarna samband mellan slöjd och hållbarhet och i så fall vilka?
- Vilka uppfattningar har slöjdarna om social, ekologisk och ekonomisk hållbarhet?
- Hur ser slöjdare på sina materialval ur ett hållbarhetsperspektiv?

1.5 Avgränsningar

Studien avgränsas till att omfatta intervjuer med tre slöjdare, som alla är engagerade i hållbarhets- samhälls- och miljöfrågor. Studien avgränsas geografiskt i och med att informanterna är verksamma och bosatta i Västra Götaland. Både kvinnor och män har intervjuats men genusaspekter kommer inte tas upp i diskussionen.

Ytterligare en avgränsning görs i och med att det i första hand är uppfattningar om hållbarhet och slöjd som undersöks, inte hur hållbar slöjden i sig är. I Forsknings- och kunskapsläge har ett urval av forskares teorier om hållbarhet behandlats. Ämnet hållbarhet är stort och i det här arbetet är det främst teorier om hållbarhet som rör människa, samhällsutveckling och kulturarv som behandlats.

1.6 Forsknings- och kunskapsläge

I det här avsnittet ges en introduktion till hur hållbarhet kan definieras utifrån några olika teorier, följt av en kort introduktion till slöjd och hemslöjd i Sverige, utifrån två etnologers publikationer. Därefter presenteras Hantverkslaboratoriet, en institution som bland annat arbetar med hållbarhet, slöjd och hantverk. I slutet av avsnittet presenteras den populärvetenskapliga boken *Slöjden börjar i skogen*, författad av ett antal personer verksamma inom slöjdnäringen.

1.6.1 Hållbarhet

I det här avsnittet presenteras forskning om hållbarhet kopplad till olika teman. Aktuella publikationer inom området och olika sätt att se på hållbarhet presenteras.

Begreppet hållbarhet

Begreppet hållbarhet är idag välanvänt och lanserades av Världskommissionen för miljö och utveckling (*World Commission on Environment and Development*) år 1987 när kommissionen släppte sin rapport "Vår gemensamma framtid" (Brundtland 1988). Kommissionen leddes av Norges

dåvarande statsminister Gro Harlem Brundtland och hade i uppdrag av FN att ta fram ett styrdokument som alla världens länder kunde använda sig av i sitt miljöarbete. Kommissionen gjorde följande definition av vad hållbar utveckling innebär:

Sustainable development is development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs

(Brundtland 1988 2:4)

Kommissionen definierade begreppet hållbar utveckling till att innefatta social, ekologisk och ekonomisk hållbarhet. De konstaterade att ”att hållbar social utveckling och ekonomisk tillväxt är omöjligt att uppnå om miljön ödeläggs och naturresurserna överexploateras.” (Andrews & Granath 2012).

Hållbarhet som system

En person som skrivit om innebörden av begreppet hållbarhet är Per-Olof Östergren (2012), professor inom social epidemiologi vid Lunds universitet. Han utgår från Världskommissionens definition som innefattar social, ekologisk och ekonomisk hållbarhet och förklarar hållbarhet som ett system (a.a. s.24). Östergren menar att de tre aspekterna social, ekologisk och ekonomisk hållbarhet hänger ihop och är beroende av varandra. Han beskriver dem som olika ”konton”, där värde kan överföras från ett konto till ett annat men att summan alltid är densamma (a.a. s.26-32). Om samhällsutvecklingen i ett land till exempel fokuserar på social hållbarhet, kan det göra att den ekologiska hållbarheten blir lidande. I det fallet lånas värde från det ekologiska kontot till det sociala, men slutsumman på hållbarhetens värde är fortfarande densamma. Östergrens modell med tre konton i ett hållbarhetssystem syftar till att förklara hur de tre aspekterna hänger ihop men också hur hållbarhet förhåller sig till den övriga samhällsutvecklingen (ibid).

Tre modeller för hållbarhet

Jon-Erik Dahlin, ingenjör och forskare inom teknisk fysik, har tagit sig an begreppet hållbar utveckling genom att dela upp det i hållbar och utveckling (Dahlin 2014 s.14-15). Enligt Dahlin kan utveckling innebära till exempel:

- Ekonomisk utveckling (ekonomisk tillväxt, BNP)
- Att lära sig nya saker (utbildning, forskning, vetenskap)
- Att skapa nya saker (ingenjörskonst, kultur)
- Samhällets ständiga förbättringar.

(Dahlin 2014 s.14)

Definitionen av utveckling blir, enligt Dahlin, förändring till det bättre. Han menar också att utveckling är nödvändig för att inte regression (tillbakagång) ska ske i samhället (a.a. s.14-15). Begreppet hållbar kopplar Dahlin till orden uthållig och varaktig. Han kommer fram till att hållbarhet är nödvändigt att eftersträva, eftersom motsatsen (ohållbarhet) har förödande konsekvenser för kommande generationers möjligheter att leva ett liv på jorden (a.a. s. 15-16). Dahlin nämner även att vissa personer hävdar att vårt ekonomiska system aldrig kan vara förenligt med en hållbar utveckling, medan det finns de som tror på metoden frikoppling. Frikoppling går ut på att särskilja hållbar utveckling från ekonomisk tillväxt och på så sätt kunna uppnå en hållbar utveckling samtidigt som världens ekonomier kan fortsätta växa. Dahlin låter det vara osagt vilken metod han förespråkar, men framhåller de positiva sidorna med frikoppling (a.a. s. 19-20).

Precis om Östergren (2012) tar Dahlin (2014) avstamp i Världskommissionens rapport "Vår gemensamma framtid" när han ska definiera vad som innefattas i begreppet hållbarhet. Han förklarar hållbarhet utifrån tre olika modeller (Dahlin 2014 s.21-22). I den första (fig.1.) beskrivs hållbarheten som ett cirkulärt system, där ekonomisk, ekologisk och social hållbarhet hänger ihop. I den andra modellen (fig.2) används ett diagram som visualiserar hur de tre dimensionerna relaterar till varandra. Där cirklarna möts återfinns frågor som rör rättvis ekonomi, fördelning av resurser och social välfärd. Dahlin menar att den modellen visar på det faktum att funktionella samhällen är beroende av miljö, resurser och ekologisk produktivitet (ibid.).

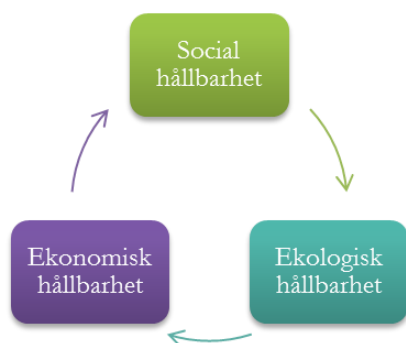

Fig. 1. Modell 1. Utifrån Dahlin (2014)

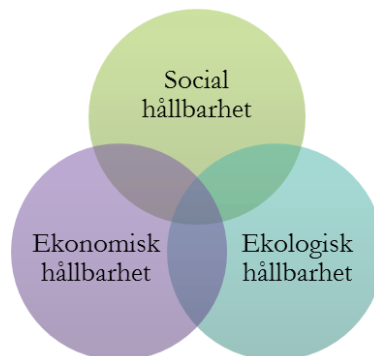

Fig. 2. Modell 2. Utifrån Dahlin (2014)

Den tredje modellen skiljer sig lite från de första två, här beskrivs en hierarkisk ordning av de tre dimensionerna (Dahlin 2014 s.22). För att människan på något sätt ska kunna leva och utvecklas krävs en grundläggande planetär standard, vilket gör att den ekologiska (planetära) hållbarheten alltid står över den ekonomiska och sociala. När den planetära hållbarheten är säkrad kan en social dimension byggas.

Fig. 3. Modell 3. Utifrån Dahlin (2014)

Vad som innefattas i den sociala dimensionen kan skilja sig åt beroende på politisk uppfattning, men många kan enas om att frihet från förtryck och fattigdom, upprätthållande av mänskliga rättigheter samt tillgång till utbildning, sjukvård sysselsättning är faktorer som finns med i denna dimension, enligt Dahlin. Därefter kan ett ekonomiskt system byggas, som tar hänsyn till den sociala och planetära dimensionens förutsättningar och begränsningar (ibid.).

Människa, natur och konsumtion

Olof Wärneryd, professor emeritus, Per-Olof Hallin, professor vid Institutionen för kulturgeografi och ekonomisk geografi, och Johan Hultman, doktor vid Institutionen för Service Management (2002), alla verksamma vid Lunds universitet, beskriver hållbarhet ur ett stads- och samhällsperspektiv. De går igenom hur människans förhållande till naturen är en viktig parameter i en hållbar utveckling. Enligt dem har människan i dagens samhälle blivit

friställd från sitt medvetande och ansvar för sin miljöpåverkan. Friställningen är en effekt av samhällsutveckling som skett sedan många i Sverige levde i lantbruksmiljöer. Det som då var en del av det dagliga livet, att skaffa fram bränsle, vatten och mat, är idag sysslor som för många är bortkopplade från de vardagliga bestyren. Det här har medfört att människor som inte ser vilka resurser de förbrukar har svårare att ändra sin livsstil för att bidra till en hållbar utveckling (a.a. s. 61-62).

Människor behöver nyttja resurser för att kunna existera, men de flesta har också någon form av förhållningssätt till naturen (Wärneryd, Hallin & Hultman 2002 s. 69). För människor som lever en mer ”naturnära” livsstil har naturen ett högt symbolvärde och dess resurser används på ett speciellt sätt. Bland dem som lever mer stadsorienterat kan naturen ses mer som en konsumtionsvara (ibid.). Båda typerna av livsstil, och alla spektrum däremellan, baseras sällan på direkt utnyttjande av naturen, naturen verkar istället i olika grad som en konsumtionsvara (a.a. s.70). Oavsett hur människor i dagens samhälle lever så har de flesta en begränsad bild av vad deras konsumtion leder till. Vi producerar och lagrar stora mängder resurser och material i våra hem, vilket de allra flesta inte ser vidden av. Enligt Wärneryd, Hallin och Hultman är människors okunskap och ointresse en viktig orsak till att stora delar av samhället inte uppfattar dagens miljösituation som krisartad (a.a. s.71).

I den populärvetenskapliga boken *Köp dig fri! Har formgivarna Ingrid Sommar och Susanne Helgeson* (2012) undersökt hur hållbarhet och konsumtion hänger ihop. De kopplar ihop hållbarhet med kvalitet och menar att det ska vara möjligt för en konsument att gå ut ur vilken affär som helst och veta att produkten hen köpt är producerad under hållbara förhållanden (2012 s. 14). Sommar och Helgeson menar att det är vad kvalitet idag måste innebära, förutom att produkten är slitstarkt och kan användas länge. Det krävs en helhetssyn, där både den sociala, ekologiska och ekonomiska aspekten finns med, menar författarna (a.a. s.15). De förklarar hållbarhet som att både människa, miljö och ekonomi ska må bra och menar att den konsumtion som behöver göras ska vara hållbar var vi än handlar.

Att kunna gå ut även från H&M eller IKEA och veta att i sakerna jag nu handlat har inte bomullen skördats av barnslavar. Dunet har inte ryckts från levande fåglar och träet kommer inte från hotade urskogar som via kinesiska entreprenörer kalhuggits illegalt i Sibirien.

(Sommar & Helgeson 2012 s. 14)

Cirkulär ekonomi

En metod som används för att beskriva den ekonomiska aspekten av hållbar utveckling är cirkulär ekonomi. Under 2015 la EU-kommissionen fram ett förslag om att alla EU:s länder ska ställa om till cirkulär ekonomi (Naturvårdsverket 2016). I samband med detta skrev Naturvårdsverket en förklarande text om cirkulär ekonomi. De beskriver cirkulär ekonomi som en affärsmodell som strävar mot en hållbar utveckling. Cirkulär ekonomi handlar om att göra det lönsamt att göra hållbara val inom industri, produktion och konsumtion och en stor del handlar om hur produkter är designade. Om produkter är designade för att kunna tas isär, underhållas och repareras för att slutligen blir något nytt så kan samhället göra både en ekonomisk och ekologisk vinst. Enligt Naturvårdsverket är ekodesign, kollektivt ägande, bytestjänster, förnybar energi och uppgradering viktiga delar i cirkulära affärsmodeller. (ibid)

Michael Braungart, kemist och William McDonough, arkitekt, (2009) beskriver cirkulär ekonomi i termen *Cradle to cradle*. Braungart och McDonough jämför *Cradle to cradle* med det system som de menar har tillämpats hitills, som de kallar *Cradle to grave* (2009 s.27-28). De menar att väldigt många produkter som designats det senaste århundradet, är gjorda på ett sätt som garanterar att sakerna ganska snart eller efter en tid hamnar på ett sopberg. Skillnaden

mellan *Cradle to cradle* och *Cradle to grave* är att i den senare modellen designas saker för att hålla länge, kunna repareras och sedan bli något nytt (ibid).

Kulturvård och hållbarhet

För att få en bild av hur hållbar utveckling, kulturvård och hantverk kan höra samman så presentas några olika teorier och publikationer av personer verksamma inom fältet kulturvård.

Gunilla Lagnesjö¹, konservator vid Riksantikvarieämbetet, definierar under ett föredrag begreppet kulturvård som ett tvärvetenskapligt område, där tre uppgifter är centrala:

- Att förstå
- Att kunna använda kulturarvet på ett hållbart sätt
- Att skapa förutsättningar för längsta möjliga livslängd

Lagnesjö menar att hållbarhet inom fältet kulturvård syftar till både hållfast/stabil och hållbar i en vidare samhällsbemärkelse.

Göran Andersson, lektor vid Institutionen för kulturvård, beskriver kulturmiljövårdens forskningsläge. Andersson beskriver hur Riksantikvarieämbetet har en viktig roll i och med de anslags som de delar ut till kulturvårdsforskning (Andersson 2011 s.121). Ett av sju forskningsperspektiv på kulturmiljövård är Hållbar utveckling och meningen är att perspektiven ska fånga förståelse och användning av det förflutna. De övriga sex perspektiven är historieskrivning, historiebruk, material och teknik, mångfald, delaktighet samt styrmedel och beslutsprocesser (a.a.).

Salvador Muños Viñas, konservator, diskuterar vad hållbar kulturvård (fritt översatt från *sustainable conservation*) innebär (2005 s.183-197). Han konstaterar att hållbar kulturvård handlar om att se till att framtida generationer kan ta del av vårt kulturarv och att vi idag utför kulturvårdande åtgärder som inte medför negativa konsekvenser för framtida generationer (a.a. s.194-196). Enligt Muños Viñas handlar hållbarhet både om att säkra kulturarvet, men också om att inte förändra historien. Som exempel anger han olika kyrkor som genom historien bytt utseende flera gånger, för att efterlikna nya och gamla tiders ideal, vilken han menar är en form av ohållbarhet (a.a. s.196).

Ovan presenterade författare verkar vara överens om att kulturvård och hållbarhet kan kopplas ihop. Inom fältet kulturvård återfinns också kulturvård av det immateriella kulturarvet. Institutet för språk och folkminnen har i en slutrapport till regeringen beskrivit vad immateriellt kulturarv innebär:

Konventionen definierar immateriella kulturarv som sedvänjor, framställningar, uttryck, kunskap, färdigheter – liksom tillhörande verktyg, föremål, artefakter och kulturella platser – som lokalsamhällen, grupper och i vissa fall enskilda personer erkänner som en del av sitt kulturarv.

(Institutet för språk och folkminnen, 2009 s.10)

Immateriellt kulturarv i form av uttryck, kunskap och färdigheter kan återfinnas i de tre intervjuer som genomförts i detta examensarbete. I avsnitt två presenteras och diskuteras informanternas tankar om hållbarhet, slöjd, och samhälle – en del av deras immateriella kulturarv.

---

¹ Gunilla Lagnesjö. Föredrag på Västarvets Vårmöte. Naturhistoriska museet i Göteborg den 15 april 2016.

1.6.2 Hemslöjd

Anna-Maja Nylén (1912-1976), etnolog vid Nordiska museet, har försökt ge en samlad bild av slöjd och hemslöjd i den populärvetenskapliga boken *Hemslöjd*, som utkom första gången 1968. Hon beskriver att människan i alla tider har slöjdat för både husbehov och avsalu (Nylén 1995 s.10). Sedan flera generationer tillbaka har slöjdandet varit en del av det dagliga arbetet, både för människor i städer och på landsbygden (a.a. s.11). Föremålen tillverkades av de material som fanns att tillgå och människor utvecklade en skicklighet i att tillverka funktionella föremål med liten materialåtgång (a.a. s.15-22).

I takt med industrialismens framfart i Sverige väcktes en oro för att den traditionella slöjden var på väg att försvinna (Nylén 1995 s. 24). Hushållningssällskapen hade en viktig roll i att tala för slöjden, men 1899 bildades föreningen för Svensk Hemslöjd för att ytterligare säkra slöjden som produktionsform. En person som var drivande i bevarandet av svensk hemslöjd var Lilli Zickerman (1858-1959) (ibid).

1.6.3 Begreppet Hemslöjd

Anneli Palmsköld, etnolog (2012), har gjort ett försök att definiera vad slöjd är i publikationen *Begreppet Hemslöjd*. Hon beskriver olika personers, institutioners och tiders förklaringar av hemslöjd och slöjd och landar i att det historiskt sett handlade om nödvändig produktion för hemmet, men att slöjd idag mer handlar om individens skaparlust (a.a. s.12-13). Palmsköld beskriver dagens slöjd som ”glocal (lokalt förankrad i en global värld), social, meditativ, historisk till sin karaktär, hantverksskicklig och ekologisk.” (Palmsköld 2012 s. 13).

1.6.4 Hantverkslaboratoriet

Hantverkslaboratoriet startade 2008 av Göteborgs universitet och Riksantikvarieämbetet för att utveckla samverkan mellan kulturarvssektorn och den akademiska världen. Hantverkslaboratoriet är en institution inriktad på hantverksskapskunskap och hantverksproduktion och har i uppdrag att dokumentera och säkra hantverksskapskunskap som riskerar att försvinna. De har också i uppdrag att säkra kvalitet och modernisering inom kulturmiljöns hantverk samt vara en part i utvecklingen av hantverksskapskunskap (Hantverkslaboratoriet 2016).

Hantverkslaboratoriet har publicerat antologin *Hantverkslaboratorium* (2011) där ett antal forskare, etnologer och hantverkare har försökt besvara frågor kring hantverksforskning, kulturvård och byggnadsvård. I en inledande text av Gunnar Almevik, verksamhetsledare för Hantverkslaboratoriet, och Lars Bergström, bebyggelseantikvarie, diskuteras frågor om akademisering av hantverk. Almevik och Bergström menar att akademisering av hantverksskapskunskap är en nödvändighet och inte en motsättning mot hantverk som näring (2011 s. 13). De skriver att akademisering av hantverk kan leda till positiva effekter, så som att hantverkare ges en maktposition att påverka villkoren för hantverkets utövande och att hantverkare ges möjlighet att själva utforska hantverket avancerade teorier och praktiker (ibid.).

Hantverkslaboratoriets uppstartade verksamhet har varit ett viktigt steg för hantverksforskning. Ola Wetterberg, professor vid Institutionen för kulturvård, och Birgitta Johansen, Riksantikvarieämbetet, skriver i förordet till antologin *Hantverkslaboratorium* att hantverksskapskunskap har hög samhällsrelevans (2011 s.5).

För det första är kulturvårdens resultat beroende av tillgång på kunniga hantverkare som också förstår kulturvårdens syften. För det andra finns kunskaper i äldre hantverk vilka är väsentliga för utvecklingen av miljövänliga byggnadsmetoder och ett hållbart samhälle. Men för att hantverket ska ta större plats krävs att den hantverkliga kunskapen utsätts för samma granskning, utveckling och analys som annan kunskap.

(Wetterberg & Johansen 2011 s.5.)

Hantverkslaboratoriets arbete bidrar till att hantverkarskunskap ses som en forskningsbar diskurs liksom all annan kunskap. Wetterberg och Johansen lyfter fram hantverkarskunskap som samhällsrelevant i och med sin koppling till både kulturvård och hållbar utveckling.

1.6.5 Slöjden börjar i skogen

Slöjden börjar i skogen är en publikation skriven av Lars Petersson, Kalle Forss, Mia Lindgren, länshemslöjdskonsulenter och Johan Knutsson, professor i möbelkultur samt Bengt Berg, poet, författare och förläggare (2011). Publikationen innehåller en samlad bild av kunskapsområdet träslöjd och författarna problematiserar runt praktisk kunskap inom slöjdområdet. I inledningen har Ola Wetterberg, professor vid Institutionen för kulturvård, skrivit om hur handlingsburen kunskap först på senare tid fått ta plats på universiteten.

Slöjden är dock alltid ett hantverk. Den kräver erfarenhet, träning och färdigheter. Hantverk som kunskap är både teoretiskt och praktisk, i förening. Det är kunskap som lärs, reproduceras och utvecklas i handling. Men det kan också beskrivas, diskuteras och ifrågasättas. Först under de allra senaste åren har hantverket i sin fulla kunskapsbredd som en både praktisk och teoretisk verksamhet fått plats på universitet.

(Wetterberg 2011 s.8)

Författarna menar att handlingsburen kunskap är svår att beskriva i ord och att det är därför Slöjden börjar i skogen är en viktig publikation (2011 s.9). Den tar upp både natur- kultur och samhälleliga värden av skogen och slöjden, och diskuterar slöjdens hållbarhet, både ekonomiskt, socialt och ekologiskt. Hemslöjdskonsulent Mia Lindgren konstaterar att (trä)slöjd är hållbart ur alla tre aspekter, om slöjdaren tar hänsyn till skogens möjligheter på ett genomtänkt sätt (a.a. s.115-119).

1.7 Metod

För att uppnå uppsatsens syfte har kvalitativa halvstrukturerade intervjuer genomförts med tre slöjdare/hantverkare. För att tolka det insamlade materialet har hermeneutisk analys använts som metod, vilket innebär att utgå från människors förståelse (Patel & Davidson 2011 s. 29). Arbetet med uppsatsen utgår från ett fenomenografiskt förhållningssätt, vilket handlar om att utgå från människors uppfattningar kring olika fenomen (Patel & Davidsson 2011 s.33). I det här fallet undersöks slöjdares uppfattningar om fenomenet hållbarhet och slöjd.

1.7.1 Intervjuer

För att studera slöjdares uppfattningar om hållbarhet och slöjd har intervjuer genomförts. Eva Fägerborg, doktor i etnologi (2011), har skrivit om intervjuer i etnologiskt arbete. Enligt Fägerborg innebär en intervju att en person (intervjuare/forskare) ställer frågor för att få veta saker om ett specifikt område av en annan person (informant) (2011 s.88). I en etnologisk intervju är det inte bara innehållet (vad som berättas) utan också formen (sättet att berätta) som är betydelsefullt och intervjun utvecklas ofta till öppenhjärtiga och förtroliga samtal (a.a. s.89). Intervjuerna har varit kvalitativa i och med att ett urval av slöjdare har fått berätta om hur de ser på hållbarhet och slöjd. De genomförda intervjuerna har varit halvstrukturerade, vilket har gett informanterna stort svarsutrymme (Patel & Davidson 2003 s.2). Som utgångspunkt för intervjuerna har ett antal frågor funnits som grund (Bilaga 1), men informanternas svar har fått styra fortsättningen på intervjun.

1.7.2 Hermeneutisk analys

Analysen är gjord utifrån den hermeneutiska grundtesen att människors intentioner och avsikter yttrar sig i språk och handling, vilket går att tolka och förstå innebörden av (Patel & Davidson 2011 s. 29). Hermeneutiken handlar om att se människors förförståelse som en tillgång snarare än ett hinder (ibid.). Jag som forskare har en förförståelse och relation till det valda ämnet och detta blir ett verktyg i analysen av det insamlade materialet. De slutsatser/teser som presenteras i diskussionen är tolkningar av tre genomförda intervjuer, där både informanternas svar och intervjuarens förförståelse påverkar.

För att kunna analysera informanternas svar har de delats in i olika teman (Öhlander 2011 s. 273-274). Innan intervjuerna genomfördes formulerades frågor utifrån följande teman:

- Bakgrund
- Eget Slöjdande
- Materialval
- Hållbarhet
- Hållbar slöjd?

I bearbetningen av intervjumaterialet har fem teman valts ut som rubriker i diskussionen, utifrån informanternas svar. Utifrån de frågor som ställdes berättade informanterna om sina tankar och erfarenheter, vilket gjorde det möjligt att identifiera fem teman. De teman som informanterna uppehöll sig vid och som tas upp i diskussionen är följande:

- Profession och bakgrund
- Materialval
- Tankar om slöjd och hantverk
- Hållbarhet
- Reflektion kring samhälle

1.8 Källmaterial & källkritik

I arbetet med den här uppsatsen har det aldrig gått att bortse från att jag personligen är intresserad av ämnet och har en viss förkunskap. Det innebär att jag har påverkat materialet utifrån den förkunskap jag har eller tror mig ha. Etnologerna Billy Ehn och Barbro Klein skriver om reflexivitet inom etnologisk forskning och menar att den som studerar andra även studerar sig själv (2007 s.9-112). Forskaren behöver vara medveten om sin påverkan för att minska den eller åtminstone identifiera den (a.a. s. 10).

1.8.1 Intervjuer

Valet av informanter har påverkat vilket material som kommit ur intervjuerna. Magnus Öhlander, docent i etnologi, beskriver att informanter till en kvalitativ intervju oftast väljs utifrån vad de kan ge i förhållande till valt kunskapsmål (2011 s.30). Informanterna i denna uppsats är alla slöjdare och är valda utifrån sitt engagemang för samhälle, miljö och människa. De har alla uttryckt att de jobbar för en hållbar utveckling/ett bättre samhälle/en bättre miljö, vilket medför att de är vana att prata kring de områdena. Att välja informanter som är förberedda på ämnet har varit ett medvetet val för att säkerställa kvalitativa resultat. Eftersom studien syftar till att undersöka uppfattningar om hållbarhet och slöjd valdes informanter som tydligt uttryckt sig vara engagerade i frågan.

Tre intervjuer har genomförts med slöjdare som alla är yrkesverksamma inom slöjd och hantverk. Intervjumaterialet kan ge en bild av vad yrkesverksamma slöjdare har för syn på

hållbarhet och slöjd. Informanternas svar kan dock aldrig stå för mer än sig själva, vilket är viktigt att vara medveten om. När intervjuerna har genomförts har informanterna fått styra samtalet för att ge dem stort svarsutrymme. Det har varit en strategi för att i så liten mån som möjligt påverka informanterna i deras svar, även om tolkningen av materialet givetvis har skett utifrån min förförståelse, något som är ofrånkomligt.

1.8.2 Bakgrundslitteratur

Den valda litteraturen som presenteras i Forsknings- och kunskapsläget är tänkt att ge en sammanfattande bild av ämnet för uppsatsen. Det har funnits många teorier och perspektiv på hållbarhet att välja på, och ett urval har gjorts. För att säkra att hållbarhet beskrivs på ett tydligt och korrekt sätt i förhållande till uppsatsens ämne, så har hållbarhet kopplat till människa, samhällsutveckling och kulturarv varit i fokus vid insamlandet av material.

1.9 Teoretisk referensram & etiska frågställningar

1.9.1 Teoretisk referensram

I tolkandet av resultatet har nedan presenterade publikationer och teorier varit till hjälp. De har valts ut utifrån det valda kunskapsområdet.

Begreppet hållbarhet

Under rubriken Forsknings- och kunskapsläge presenteras rapporten ”Vår gemensamma framtid” från Världskommissionen (Brundtland 1987). Den är från början inte skriven som en teori, men har blivit den för många forskare allmänt gällande definitionen av hållbarhet. Därför används Världskommissionens rapport som teoretisk referensram i tolkandet av informanternas syn på begreppet hållbarhet, vilket innefattar social, ekologisk och ekonomisk hållbarhet.

Do-it-yourself och Don't-do-it-yourself

På Jönköpings läns museum gavs 2009 ut en årsbok med titeln ”Handarbete för en bättre värld”. Boken utgår från två utställningar vid Jönköping läns museum, Ecocraft och Craftwerk 2.0. Redaktörerna Clara Åhlvik, intendent vid Jönköpings läns museum och Otto von Busch, forskare vid HDK, har samlat ihop ett antal texter om slöjd, hantverk, hållbarhet och samhälle, skrivna av olika författare. I inledningen skriver Åhlvik och von Busch om dagens *do-it-yourself*-rörelse (DIY) som en typ av politik (2009 s. 13-17). De menar att många unga människor ser slöjd, hantverk och DIY som ett sätt att frigöra sig från ekonomiska, massproducerande system och att denna rörelse inte ska underskattas av politiker, institutioner och företag.

I samma årsbok har Lisa Auerbach, konstnär och aktivist skrivit en krönika om DDIY -*Don't do it yourself* (2009 s. 141-143). Auerbach menar att Gör-det-själ-vågen har gått så långt att många har konsumerat mer än vad de gjort själva.

Någon har stulit D.I.Y. (Do it yourself), och det verkar som att vi inte ens har märkt det. En farsot dold bakom egenmaktens ideal sveper över vårt land. I sitt kölvatten har det lämnat otaliga villakvarter med ärr efter hemmafixare, familjer har upplösts efter att ha förtärt illa lagade ”gourmet”-måltider, massvis med verktyg som knappt används och diverse överblivet bråte från påtänkta arbeten som aldrig fullbordats. Denna epidemi heter D.I.Y., vilket betyder ”Fixa det själv”. Förvisso är grundtanken bra, men verkligheten mer lömsk.

(Auerbach 2009 s.141)

Enligt Auerbach har den starka trenden av DIY bidragit till ökad konsumtion, istället för minskad, som syftet för många är (2009 s.143). Istället vill Auerbach öka trenden DDIY – *Don't do it yourself*. Med det menar hon att människor ska ägna sig åt det de är bra på och istället byta tjänster med varandra. Hon vill också att vi ska använda oss av de skickliga yrkesutövare som finns, för att stödja deras verksamhet och att deras kunskap lever vidare. Istället för att alla ska göra allt själva, så ska vi byta kunskap och tjänster med varandra (ibid.). Auerbach menar att DDIY främjar gemenskapstänkande och ”Med D.D.I.Y. står vi alla förenade, och vi måste lämna ”enmansarmén” bakom oss och avancera mot den nya värld vi vill skapa.” (Auerbach 2009 s.143).

Slöjdaren och materialet

När hållbarhet diskuteras talas det ibland om livscykelanalyser, alltså hur ett materials hela livslängd ser ut. Elizabeth Hallam, antropolog och Tim Ingold, social-antropolog (2014), har satt hantverk i relation till livscyklar på både ett praktiskt och filosofiskt plan, i artikeln *Making and growing*. De beskriver relationen mellan hantverkare och material och menar att det går att se själva tillverkningen av ett föremål som en liten del i en mycket större cirkel (a.a. s.1-3). Trähantverkaren arbetar i ett material som har vuxit, andats och fortsätter att röra sig även efter att träet bearbetats till ett föremål. Hallam och Ingold frågar sig om träföremålet bara är ett föremål eller om det är en fas i livstiden för en bit trä. De gör samma reflektion kring andra naturmaterial, som lera, läder och korgmaterial. Hantverkarens arbete är bara en liten del i ett materials stora livscykel och att göra föremål av ett material innebär att transformera materialet från ett varande till ett annat. Enligt Hallam och Ingold är det här något som många hantverkare förhåller sig till och är medvetna om (ibid).

Ovan beskrivna teorier har varit till hjälp i tolkandet av intervjumaterialet. I diskussionen kopplas informanternas svar till dessa teorier.

1.9.2 Etiska frågeställningar

För att följa forskningsetiska principer har informanterna i förväg informerats om uppsatsens tema och syfte och vad deras medverkan innebär. De har också informerats om hur deras personuppgifter och intervjumaterialet kommer hanteras och de har delgetts att uppsatsen kommer publiceras i Göteborgs universitets uppsats-databas. Då alla informanterna är verksamma som egenföretagare på en småsaklig marknad finns vissa svårigheter med att hålla dem anonyma. Deras namn och exakta lokalisering har utelämnats ur uppsatsen, men trots det kommer många inom branschen veta vilka de är, något som informanterna är införstådda med. Informanterna har innan publicering fått möjlighet att läsa och godkänna sammanfattningen av intervjuerna och de citat som används i uppsatsen.

2. Resultat och diskussion – tre röster om slöjden

För att få en bild av hur slöjdare ser på hållbarhet har tre intervjuer genomförts. Alla informanterna är yrkesverksamma som slöjdare/konstnär och blandar eget skapande med att hålla föreläsningar och workshops/kurser. I det här avsnittet ges först en sammanfattning av intervjuerna. Därefter diskuteras resultatet indelat i olika teman.

2.1 Informant A: Träslöjdare

Informant A är i 70-årsåldern och har levt med slöjden hela sitt liv, på olika sätt. Han växte upp i ett självhushåll där slöjden var en del av det dagliga livet. Därefter jobbade han som snickare några år och som rörläggare. Under åren som rörläggare var slöjden en hobbyverksamhet men på 1970-talet skolade informant A om sig för att ägna sig åt slöjden på heltid. Han gick en tvåårig hemslöjdsutbildning i Mora och har arbetat professionellt som träslöjdare sen dess. Informant A tillverkar föremål för försäljning, håller kurser, föreläser och medverkar i utställningar. Han slöjdar bruksföremål i svenska träslag så som björk, hassel, sälg, gran, rönn, furu och gran. Exempel på föremål som informant A tillverkar är svepaskar, tråg, slevar, skedar, burkar och skärbräddor. För informant A är bruksaspekten oerhört viktig, han vill bara slöjda föremål som går att bruka, och menar att det är kärnan i hemslöjd.

Fig. 4. Informant A, täljd sked

Under sin uppväxt har informant A fått anpassa sig till årstider och tillgång på material. Han växte upp med föräldrar och syskon på en gård med jordbruk och djurhållning. Livet på gården anpassade sig efter naturens växlingar och varje årstid hade sina göromål. På våren började odlingen och tog upp en stor del av tiden under sommarhalvåret. Familjen hämtade torv att elda med på vintern, odlade mat och tog hand om djuren. På hösten var skörden central och på vintern fanns tid för reparationer och produktion av bruksföremål till hemmet och jordbruket.

Informant A menar att uppväxten har påverkat honom starkt i hans sätt att se på slöjd, samhälle och livet i sig. Han har lärt sig att anpassa sig till naturen och utgå från närområdet i valet av material. Informant A hämtar sitt material själv i skogen och menar att det är en viktig del i slöjd-processen. Genom att titta på träden i skogen kan informant A avgöra väldigt tidigt om materialet lämpar sig till slöjd och i så fall vilken. Att hämta materialet i skogen har för informant A en stor betydelse.

Bara att gå ut i skogen och hämta materialet är ju en upplevelse i sig. [...] Och så tänker man det där kan vara tänkbart. Nä, det där är nog lite bättre och det där är också. Sen så tar jag kaffe och funderar lite innan jag sågar ner den. För att när man väl har sågat ner den, det är ju ett värde på en 300 kronor i alla fall och då kan jag ju inte säga, ”nä vi tar nästa också”, utan jag måste ju försöka tänka

till. Är det skåp jag ska göra eller är det skedar jag ska göra? [...] Det känns riktigt bra att ha varit ute och fällt trädet och sen ta hem det.

(Informant A)

Informant A menar att hemslöjd är att tillverka ting att bruka av det material som finns i närheten. De föremål som informant A gör ska kunna återgå till naturen, precis som det var under uppväxten i självhushållet. De träföremål som inte längre var brukbara eldades och gav värme i huset, askan ströddes sen i odlingarna som näring. I dag vill informant A att föremålen han gör ska kunna förmultna och återgå till skogen. Med den utgångspunkten menar han att slöjd är ekologisk hållbart, när materialet kommer från den närliggande naturen och föremålen kan återgå till naturen när de inte längre används.

2.2 Informant B: Konstnär med textil inriktning

Informant B är knappt 30 år och har en bakgrund som möbeltapetserare, men arbetar nu som konstnär med textil inriktning. Hon utbildade sig till tapetserare på gymnasiet och gick därefter en två-årig konsthantverkslinje på en folkhögskola. Där ingick textil, keramik och bild. Informant B gick sen en förberedande utbildning inom form och textil på en annan folkhögskola och avslutade med en kandidatexamen på Högskolan för design och konsthantverk (HDK).

I dagsläget arbetar informant B med att hålla workshops och tillverka föremål till utställning och försäljning. Utöver det slöjdar informant B för familjens egna bruk. Hon berättar att det främst är textila material, ull och tagel (hår från hästens svans och man), som används i det professionella hantverket. När hon slöjdar för eget bruk använder hon många olika material, just nu mycket återbruk och färskt trä. Informant B stickar också mycket, men det är bara för eget och familjens bruk. Hon har bestämt sig för att aldrig ställa ut eller sälja stickade föremål.

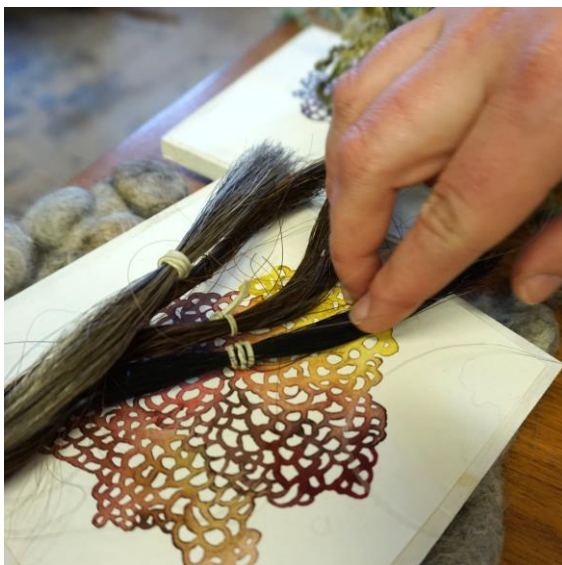

Fig. 5. Informant B, tagel och akvarell

De två viktigaste materialen för informant B är för närvarande tagel och ull. Taglet virkar hon med och ullen tovar hon med. Informant B beskriver taglet som ett material som ”har hög glans och alltid bråkar” (informant B), vilket båda är fördelar, eftersom hon då måste anpassa sig och vara kreativ. För informant B har det stor betydelse ”att taglet har suttit på någon” och att det är nedbrytbart. Hon säger att ullen visserligen också har suttit på någon, men att den inte är lika nära förknippad med individen som taglet. Ullens största fördelar är att den är formbar och nedbrytbar. Informant B beskriver ullen som ett kärleksfullt material, bland annat för att den värmer, både när den är torr och blöt.

Informant B tycker att materialet är det som styr hantverket. Med det menar hon att hon först väljer materialet, därefter vilken teknik hon ska använda. Att materialet är nedbrytbart och naturligt är viktigt. Informant B vill att föremålen hon gör ska kunna återgå till naturen, i ursprunglig eller ny form. Det känns skönt att kunna göra ett avtryck, men sen låta föremålen återgå till naturen, menar hon. Informant B vill använda lokalt material, hon använder en del tagel från kompisars hästar. Men i dagsläget köper hon tagel från Baltikum, på grund av jordbruksverkets regler, som säger att hon inte får

använda oregistrerat tagel om föremålen sen ska säljas. Informant B uttrycker en frustration över att det finns regler som gör det väldigt svårt att välja miljövänliga, lokala material. Hon tycker inte att det känns bra att köpa material som hon inte vet hur det är producerat.

Informant B menar att slöjdandet är ett sätt att forma sin egen tillvaro, både estetiskt och etiskt. Hon säger att hela tillvaron handlar om att belasta miljön genom att använda el, vatten och annat som vår livsstil bygger på. Många gånger går det inte att påverka den miljöbelastningen, men att slöjda av lokala material, odla mat och konsumera så lite som möjligt är ett sätt att påverka sitt utnyttjande av jorden, enligt informant B. För henne handlar hållbarhet om att försöka leva så lite påverkande som möjligt. Med det menar informant B att det bland annat handlar om att andra, varken idag eller i framtiden, inte ska bli lidande för att några ska ha det bra. Informant B menar också att hantverk bidrar till ett ökat välmående både för den som slöjdar och den som brukar föremålen.

[...] och just att ta i det här täljda handtaget och känna hur kniven har dragits, det ger nånting så himla mycket mer. Det ger något mer till vardagen. Det är samma sak med stekpannan, att stå och steka pannkakor med ett sånt handtag är mycket härligare än att göra det med ett fabriksstillverkat svarvat. [...] Det är just det att handen varit med och gjort nånting som är härligare[...]. Nån har lagt ner omsorgen på att göra det här skaflet.

(Informant B)

För informant B handlar slöjd om att vara med och forma sin egen omvärld. Att göra val och påverka där det går, för att på något sätt bidra till en bättre värld. Men hon säger också att det var lättare att göra allt själv och undvika att köpa saker när hon inte hade en lön. Att lönearbeta tar tid och då blir det mindre tid kvar till att slöjda för husbehov.

2.3 Informant C: Slöjdare med mera

Informant C är i 35-årsåldern och hittade slöjden genom ett intresse för folkmusik, folklig kultur och idéer om självhushållning. Han inspirerades av idéerna om att kunna göra själv och ville därför ägna sig åt att slöjda bruksföremål och musikinstrument. I slutet på 90-talet gick han två år på slöjd- och hantverksskolan Sätergläntan. Därefter följde två år på Bygghantverksprogrammet på Hantverksskolan Dacapo. Större delen av yrkeslivet har informant C jobbat som egenföretagare, men har också varit med i olika pedagogiska projekt som Slöjdlek och Slöjdcirkus. I dagsläget jobbar informant C med slöjd, musik, film och kommunikation. När han slöjdar blir det många olika saker, träfigurer, möbler, musikinstrument med mera. Informant C säger att han dras mycket åt handhyvling och sammanfogningar, som av många benämns som snickeri, men att han ändå vill kalla det slöjd i och med att det han gör baseras på en folklig kultur.

I dagsläget slöjdar informant C mest större saker, beställningar och föremål som ingår i andra projekt. Han har tröttnat på att tillverka många småsaker för att sälja i butiker och på marknader, och menar att han hellre pratar och skriver om slöjd för att förmedla budskap. För informant C är slöjdandet ett sätt att kommentera samhället och de budskap som han vill att hans slöjd ska förmedla är ”en civilisationskritisk

Fig. 6. Informant C, hyvlar

hållning, ett ifrågasättande av kapitalism och rovdrift av naturresurser” (informant C). För informant C har slöjden en hållbar grundprincip, eftersom att slöjd enligt honom handlar om att tillgodose behov med hjälp av lokala material, enkla metoder och lite resurser.

När informant C slöjdar blir det mest i trä. Han använder sig av svenska träslag från lokala sågar. Lind, furu och ek då och då är de träslag informant C föredrar. När föremålen ska färgsättas blir det med linoljefärg eller äggoljetempera. Linoljefärgen är dock lättast att jobba med då den har en kortare torktid än äggoljetemperan. Ett annat material som informant C jobbar mycket med är papper, som han använder i sina filmer. Han använder papper för att skapa grafiska scener och förstärka budskap. Informant C tycker att papper är ett material som lämpar sig bra till film i och med att konturer och former blir väldigt skarpa, jämfört med en målad figur. Pappret köper han i den lokala bokhandeln och han lägger inte så stor vikt vid papperskvaliten eller vart det kommer ifrån, utan använder det han hittar.

På senare tid har informant C tänkt mycket på den sociala aspekten av slöjd. När många människor flyttar till Sverige från olika kulturer finns det de som vill hävda att slöjd och hantverk i Sverige har en nationell historia.

Om vi skulle ha praktiserat någon idé om att man bara skulle utgå från nån sorts instängd kultur, då skulle vi inte haft nånting. Kultur och konst och slöjd handlar ju alltid om nyfikenhet och om att göra saker på ett ännu bättre sätt, eller ett ännu roligare sätt eller bara på ett annat sätt för att det är kul och man är nyfiken och vill ha nya uttryck.

(Informant C)

Informant C tar upp byggedräkter och musikinstrument som exempel, där det finns politiker som vill framhäva dessa som en del av Sveriges nationella kultur. I själva verket kommer mönster i dräkterna och musikinstrument från världens alla delar och står enligt informant C för mångkultur och nyfikenhet. Han hoppas på att kunna jobba mer med inkluderande och mångfald framöver, där slöjden får vara ett sätt att mötas.

2.4 Diskussion

I det här avsnittet presenteras resultatet indelat i olika teman, som identifierats under bearbetningen av intervjumaterialet. Informanternas tankar och idéer om slöjd, hållbarhet, samhälle, människa, ekonomi och miljö diskuteras i relation till den teoretiska referensramen.

2.4.1 Profession och bakgrund

Alla informanterna är på något sätt yrkesverksamma med sitt slöjdande. Informant B använder slöjden i sitt konstnärliga arbete, men menar själv att det snarare är hantverk då. Slöjd kallar hon det som hon gör för eget bruk eller när hon håller workshops. Informant A slöjdar föremål till försäljning men håller också mycket kurser. Informant C däremot vill använda slöjdandet som ett sätt att kommunicera och kommentera. Både informant B och C utbildade under tidigt 2000-tal, medan informant A gick en hemslöjdsutbildning på 70-talet.

Begreppet hållbar utveckling lanserades på 80-talet (Brundtland 1988). Sedan dess har forskning på området tagit fart i takt med de växande miljöproblemen som uppstått. Idag pratas det ofta om hållbarhet och många unga människor har begreppet med sig från grundskolan. Under intervjuerna använde sig både informant B och C av Världskommissionens definition av hållbarhet, och de verkade bekväma med att prata om hållbar utveckling och hållbarhet. Informant A däremot sa att det var svårt för honom att definiera hållbarhet. Kanske påverkar ålderskillnaden mellan informanterna deras vana att uttrycka sig kring hållbarhet. I och med att informant A utbildade sig i mitten på 1970-talet, innan begreppet

hållbar utveckling var etablerat, kanske inte informant As utbildning uttalade sitt fokus på hållbarhet, även om de jobbade på ett hållbart sätt eller diskuterade frågor kring hållbarhet. Informant B och C utbildade sig i början på 2000-talet, då begreppet hållbar utveckling funnits ett tag och därför är det troligt att de fick höra/jobba med begreppet under sina respektive utbildningar. Alla informanterna har mycket tankar kring hållbarhet och hållbar utveckling, men informant B och C verkar mer vana att använda sig av just de begreppen.

2.4.2 Materialval

Alla informanterna betonar vikten av att använda material som kommer från närområdet. De nämner också att det är viktigt för dem att materialen kan återgå till naturen. Informant A jämför sitt slöjdande idag med hur han växte upp. Då levde han i ett självhushåll där allt material var värdefullt och togs tillvara på. När träföremål var uttjänta blev de till ved i kaminen och gav värme. Informant A har fortsatt att tänka så, men nu låter han istället överblivet material ligga kvar i skogen, där det kan förmultna och ge näring och mat åt växter och djur. För informant A verkar naturens kretslopp vara en aspekt som påverkar materialvalet.

Hallam och Ingold beskriver att hantverkare behöver förhålla sig till material och deras kretslopp (2014 s.1-3), vilket alla tre informanterna verkar göra. Alla informanterna tar upp vikten av att föremålen de gör kan återgå till naturen, vilket tyder på att de är medvetna om att föremålen bara är en fas i ett materials livscykel.

De valda materialen

Informant A har jobbat med trä sedan barnsben. Han tyckte om att vara med sin pappa och snickra och han gillade lukten av trä. Tidigt bestämde sig informant A för att jobba med trä, först som snickare och sedan som slöjdare. Informant A säger att materialvalet var naturligt, det har varit självklart för honom att jobba med trä. Ett viktigt val han har gjort är att endast jobba med svenska träslag. När informant A färgsätter sina föremål använder han sig helst av små tuber med konstnärsfärg för att det ska bli så lite svinn som möjligt. Informant A har prövat att jobba i textila tekniker och tyckt om det, men alltid haft trä som huvudmaterial.

Informant C har som utgångspunkt att använda så lokala material som möjligt, för att göra ett litet ekologisk avtryck. Han nämner ett uttrycks sätt som en av hans lärare använde en gång.

/.../ "närmsta biten är bäst" – och det tänker jag på ibland som en ganska slöjdig och trevlig princip, att man kanske inte läser i en bok vilket träslag som är optimalt till en viss sak utan man tar det man hittar helt enkelt. Och då råkade det vara den här biten som fanns närmst till hands liksom. Det tycker jag är trevligt.

(Informant C)

Informant C menar att materialen och verktygen inte är det primära egentligen, utan att hitta och förmedla berättelser. Allt runt omkring är bara vägar dit. Men informant C menar att val av material och verktyg är en etisk fråga. ”Jag har väl ändå någon sorts stark övertygelse om att det är viktigt att vara ansvarsfull när man väljer material och att man tänker på livscyklar och sådana saker, det är väl det enkla svaret.” (Informant C).

Informant B säger sig däremot inte ha valt sina material, utan att materialen snarare kommit till henne. Ullen har funnits med informant B genom åren, för att den har så goda egenskaper. Informant B menar att hon har svårt att låta bli att jobba med ull, för att det är ett material som fungerar bra ihop med hennes konstnärliga uttryck. Att informant B började jobba med

tagel menar hon var en slump, i och med att hon hittade tagel i sitt hus och testade att brodera med det. Därefter har taglet blivit ett av hennes viktigaste material.

De bortvalda materialen

När informanterna får frågan om de har valt bort några material svarar de lite olika. Något som dock är gemensamt för alla tre är att de svarar att de till stor del väljer bort importerade material. Informant A och C har valt bort exotiska träslag och utländska träslag, av etiska skäl. Båda anger att de inte vill bidra till skogsskövling. Informant B försöker välja bort importerat tagel, men har svårt att göra det på grund av Jordbruksverkets regler. För informant B är bortvalet av material också en etisk fråga.

Informant A har valt bort giftiga träslag, som idegran och gullregn, för att öka användarvänligheten på föremålen. Han har också valt bort att använda sig av lösningsmedel när han målar, främst för sin egen hälsas skull. Informant C använder sig av linoljefärger och äggoljetempera, han menar att annan färg inte är ett alternativ. En akrylfärg skulle kännas plastig, slitas fullt och vara svår att experimentera med, men ”Framförallt är det väl idén om att det inte känns så kul med petroleumprodukter generellt.” (Informant C).

Informant B säger sig inte aktivt ha valt bort material, men föredrar att jobba med naturmaterial, vilket gör att till exempel plastmaterial sällan blir valda. För informant B är det konstnärliga uttrycket en viktig faktor i valet av material, men hon menar också att materialets miljöpåverkan är styrande för att det ska vara meningsfullt att jobba med ett visst material.

När jag gick på Steneby var det väldigt mycket, om man bara ville göra - jag jobbade mycket med lin också ett tag - om man bara ville hålla på med naturmaterial så hindrade man sig i uttrycket, sas det. Att man liksom valde materialen före uttrycket, men för mig har det alltid varit väldigt viktigt att välja materialen först.

(Informant B)

Informant B menar att det finns material som hon tidigare har tyckt om att jobba med, men när hon fått veta att de påverkar miljön negativt har de inte varit lika intressanta längre.

Sen tycker jag ju, Organza, syntetorganza med massa plast som man kan smälta på olika sätt – jätteroligt. Men det är inget jag riktigt får ut nånting av att jobba med längre på det sättet. Jag har jobbat mycket med akvarell ett tag, men det är också svårare nu för att jag inte riktigt tycker om hur miljöpåverkan är.

(Informant B)

Även i bortvalet av material kan Hallam och Ingolds (2014 s.1-3) resonemang appliceras, att hantverkare förhåller sig till sina material och deras livscyklar. Alla informanterna säger sig välja bort material som de vet har etiska konsekvenser. Det visar på att de är medvetna om materialens livscykel, både vad som finns före och efter att de skapar ett föremål av materialet. Enligt Hallam och Ingolds teori kan det vara så att informanterna inte vill vara en del i etiskt tveksamma materials livscykel. Informant C beskriver hur de bortvalda materialen snarare aldrig har varit ett alternativ än att de blivit aktivt bortvalda. Han menar att slöjd handlar om att ha små cirklar i produktionen och därför blir de närmsta materialen de som han anpassar sig efter. Alla tre informanterna nämner att val av material har varit självklara, fallit sig naturligt eller inte alls varit val. De verkar alla tre ha idéer om hur de vill leva sina liv, vilket påverkar deras materialval. Informanteras materialval kan kopplas till hållbarhet genom att de alla har ställt sig etiska frågor kring hur deras material påverkar människa och miljö.

2.4.3 Tankar om slöjd och hantverk

Slöjdens värden

När informanterna pratar om vilka värden slöjd står för skiljer sig deras uppfattningar åt. Informant A menar att slöjden står just för hållbarhet och menar då både ekologisk hållbarhet och att föremålen kan användas länge, att de är hållbara. Informant B tycker att slöjden står för ”något klurigt”, att en slöjdare har tänkt till och funderat ut hur ett problem kan lösas på ett smart sätt. Hon menar också att slöjd står för en slags självständighet, att kunna göra själv och lösa sina problem. Informant C tar också upp självständigheten som ett viktigt värde i slöjd. Att om ett behov uppstår börja med att fråga ”Kan jag göra det här själv?”, menar informant C är en grundprincip i slöjd.

Informant B och Cs sätt att tänka på slöjd och självständighet går att koppla till Åhlvik och von Buschs resonemang om DIY-rörelsen som politisk rörelse (2009 s.13-17). Åhlvik och von Busch menar att människor använder slöjd som ett sätt att göra sig självständiga från konsumtionssamhället och storföretagens inflytande (ibid). På samma sätt resonerar informant B när hon diskuterar innebörden i ”kan själv”, något som också diskuteras längre fram i detta avsnitt.

Självhushållning

Alla informanterna har på något sätt tankar om självhushåll och självförsörjning. Informant A har vuxit upp i ett självhushåll. Informant C började slöjda på grund av sitt intresse för självhushåll och informant B slöjdar föremål till hushållet, odlar grönsaker och har höns för att vara delvis självförsörjande. Nylén beskriver hur slöjden varit en viktig del i självhushåll fram till 1900-talets början (1995 s.10-11). Palmsköld gör en liknande beskrivning, men tillägger att slöjd inte längre är nödvändigt för de allra flesta, utan mer en fritidssyssla (2012 s.12-13). För alla tre informanterna är slöjd en viktig del av vardagslivet, främst för att de försörjer sig på att slöjda eller kommunicera slöjd. Men alla tre beskriver hur de använder sitt slöjddande för att tillverka saker de behöver i hemmet. Informant B är väldigt tydlig med att hon slöjdar för att öka sin självförsörjning av föremål, för att hon vill undvika att konsumera. Informant C har liknande tankar, och både informant C och B uttrycker att slöjddandet är en politisk handling eller ett politiskt ställningstagande, precis som Palmsköld menar att slöjd idag kan vara (2012 s.12-13).

Informant B har mycket tankar kring hur slöjddandet är en slags politisk handling men också ett sätt att påverka sitt avtryck på jorden. Hon menar att genom att göra så mycket som möjligt själv av de material som finns i hennes närhet, så kan hon minska sin klimatpåverkan. Genom att stanna hemma och tälja ett köksredskap så undviker hon onödiga förpackningar, transporter och annat som tillkommer när hon lämnar hemmiljön för att göra ett inköp i ett varuhus.

Så absolut, det är väldigt mycket i materialvalet, men också såhär att kan jag göra det här så behöver jag ju inte gå och köpa det någonstans. Då behöver jag inte ta bilen till IKEA, och jag behöver liksom inte göra hela den resan kring, för det blir så att om jag åker till IKEA då äter jag mat där, slösar på förpackningar. Jag gör så himla mycket för att få en grej, som jag kan tillverka hemma och inte lämna trädgården och så äter jag lite ägg istället. Det går att göra jätteextremt och jag har varit mycket mer extrem än vad jag har blivit.

(Informant B)

Samtidigt vill informant B inte lägga all sin tid på självhushållning, eftersom hon då inte skulle ha tid till sitt konstnärliga skapande. Hon tror att det gäller att hitta en balans mellan självhushållning och lönearbete. ”Jag vill ändå jobba med det jag gör, men med så litet avtryck som möjligt” (Informant B).

Informant A säger sig vara starkt påverkad av sin uppväxt i ett självhushåll. Han beskriver hur årstiderna var väldigt närvarande och styrande i hans barndom i och med att familjen hade lantbruk. För informant A handlar det till exempel om att han hämtar material i skogen på vintern, när träden innehåller en liten mängd sav. När intervjun görs är det tidig april och informant A beskriver vilka sysslor som var viktiga i barndomshemmet den här tiden på året.

Jag ser rabarbern börjar sticka upp, det var det första vi gjorde på våren, hämta skottkärran och hämta kogödsel och så la vi runt rabarbern för den skulle vi ju ha mat av hela sommaren. /.../ För sen när vårbruket kom igång då var det ju jobb utomhus så inomhus förberedde man det man skulle göra då. Och sen var det jobb, det ena gick i det andra och nästa och sen var det dags att så och gödsla och så var det skörden och så var det potäterna. Och efter det skulle man ta, vi hade ju tagit brännorv emellan vi hade sått åkrarna och innan vi skördade. Då hade vi tid för att ta brännorv från myren. Och sen på hösten efter potäterna då var det dags att fälla träd för vedeldningen och redskap och sådär. Bondens år så att säga.

(Informant A)

Informant A föredrar att hämta sitt material i skogen vilket gör att han är väl bekant med årstidernas växlingar, på ett sätt som många andra inte är idag, eftersom många är mycket inomhus. Informant A försöker alltid att berätta om trädens cykler när han har kurser i träslöjd, eftersom han tycker att materialkännedomen börjar ute i skogen. Kunskapen om skogens material och hur det växlar med årstiderna är enligt informant A på väg att försvinna mer och mer, eftersom vi lever i en tid där människor inte kommer i kontakt med naturen på samma sätt som förr.

2.4.4 Hållbarhet

Definition av hållbarhet

När informant A ombads beskriva vad hållbarhet är så han att det var svårt att definiera, men gav exempel på sådant som är hållbart och inte. Informant A tycker att hållbarhet handlar om att undvika långa transportsträckor och giftiga ämnen.

Både tillverkningssättet och närheten till produktionerna. Både kläder, mat och material. Vad man behöver både för hus och hem och sådant. Att det inte blir långa transportsträckor. Och processen att göra det också.

(Informant A)

Han refererar till sin barndom i självhushållet och menar att det levnadssättet var hållbart. Informant B förklarar hållbarhet som att försöka leva så lite påverkande som möjligt. Hon säger att hållbarhet handlar om att lämna något kvar till kommande generationer.

Att vi ska kunna använda jorden mycket längre och att alla ska få plats på nåt sätt. Andra människor ska inte bli lidande för att några ska kunna ha det väldigt bra och det handlar ju både om miljötankar men mycket annat också såklart.

(Informant B)

Informant C beskriver hållbarhet som att göra saker på ett sätt att det inte går ut över framtida generationer. Informant C förklarar hållbarhet genom två exempel.

Att göra saker som förr eller senare hamnar på ett sopberg är inte hållbarhet. Att göra saker som håller väldigt länge och är lätta att laga och underhålla och sen när de ändå är utslitna bara kan förmultna eller eldas upp i en kakelugn är mer hållbart.

(Informant C)

Både informant B och C definierar hållbarhet på liknande sätt som Världskommissionen, att en hållbar utveckling tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjlighet att tillfredsställa sina behov (Brundtland 1988 2:4). Informant A hade svårt att förklara begreppet hållbarhet när han fick frågan direkt, men pratade om både ekologiska, ekonomiska och sociala aspekter av hållbarhet under hela intervjun. Informant B tog upp den sociala aspekten av hållbarhet när hon menade att ingen ska drabbas negativt för att vissa ska kunna ha det bra, och hon pratade också mycket om ekonomisk hållbarhet, utan att använda sig av det begreppet. Informant C tog upp social hållbarhet i slutet av intervjun, vid frågan om han ville tillägga något. Han pratade också mycket om ekonomisk hållbarhet, men utan att använda sig av det begreppet.

Komposten

När informanterna har beskrivit sina material har alla tre poängterat vikten av att materialen kan återgå till naturen. Informant C använde sig av begreppet ”små cirklar” när han beskrev sin produktion och både informant A och B nämnde att de vill kunna lägga sina föremål i komposten när de inte används längre.

I princip skulle jag kunna lägga det här på komposten efteråt. Jag skulle kunna odla i det här. Och det känns bra, att ja, verken blev bra men sen så kan de också återgå och bli någonting annat, det känns väldigt skönt.

(Informant B)

Eller som informant A beskriver slöjdens material ”Vi kan hämta det i vår närhet i naturen och låta naturen återta det när vi har brukat det färdigt. Det är ett hållbart perspektiv som är oslagbart på så vis.” (Informant A). Informant C nämner också att han vill ta hänsyn till materialens livscyklar och den miljöpåverkan materialen har under hela sin livslängd. Tanken om materialens återgång till naturen kan kopplas till Braungart och McDonoughs (2009) resonemang om *Cradle to cradle*. Alla informanterna har på sätt och vis ett *Cradle to cradle*-tänk om sin slöjd, utifrån att de vill att materialen ska kunna återgå till naturen. Alla informanterna nämner någon gång att föremål ska gå att reparera, precis som Braungart och McDonough beskriver som en viktig del i *Cradle to cradle* (a.a. s.27-28). Informant A och C tar upp att de vill göra föremål av bra kvalitet som kan brukas länge.

Är slöjd hållbart?

När informanterna fick frågan om slöjd är hållbart svarade alla tre att det beror på vad som menas med slöjd. Både informant A och C angav att deras definition av slöjd är att använda sig av lokala material och enkla metoder för att göra saker som behövs. De menade båda att utifrån den definitionen är slöjd hållbart. Enligt informant A handlar slöjd om att tänka på vilka material och tekniker som används, för att kunna kalla det för slöjd. Enligt informant C är material och teknik det som avgör om slöjd är hållbart.

Slöjd kan ju vara att man plockar upp material som man hittar på gatan eller risigt sly som växer i nån refug eller i nåt dike och använder det och gör nåt vettigt som man behöver, eller som nån annan behöver. Men det kan också vara att man utgår från slöjdtekniker från 1800-talet som bygger på material som knappt finns längre. Och om man då köper näver från Ryssland eller slöjdar i elfenben, så är det ju inte så hållbart.

(Informant C)

Informant C menar att slöjd är ett sätt att bli glad på som är väldigt energisnålt. Med det menar han att de som är nöjda med att sitta och slöjda bidrar till väldigt små koldioxidutsläpp, utifrån hans egen definition av vad slöjd är.

Men min slöjddefinition handlar ganska mycket om att man utgår från material som man på nåt sätt har i sin närhet och använder enkla metoder för att nå önskat resultat. Och om det är det som är slöjd så vill jag nog säga att slöjd per definition är hållbart.

(Informant C)

Informant B menar att slöjd och hållbarhet hänger ihop, genom att det går att göra bra material i slöjden, men framför allt för att slöjd kan bidra till minskad konsumtion. Informant B förklarar att den som kan lösa sina behov genom att slöjda kan påverka sin klimatbelastning. Hon menar att den som slöjdar är van att lösa problem och uppfylla behov med väldigt enkla medel, vilket gör att den personen inte behöver köpa lika mycket saker.

2.4.5 Reflektion kring samhälle

Som nämnt ovan fokuserade alla informanter på miljö och klimat när de pratade om vad hållbarhet innebär. Ingen av dem nämnde begreppet ekonomisk hållbarhet, men alla tre pratade mycket om ekonomi och samhälle. Informant B och C nämnde begreppet social hållbarhet, men inte när de ombads definiera hållbarhet. Alla informanterna pratade om social hållbarhet vid flera tillfällen, i form av hur de vill leva sina liv och hur de ser på inkluderande och tillgänglighet. Deras tankar om sociala och ekonomiska frågor kopplade till slöjd diskuteras här som reflektioner kring samhälle.

Ekonomi

Informanterna nämner ekonomi under flera tillfällen, både privatekonomi och samhällsekonomi. Både informant B och C tar upp slöjd som ett sätt att stärka privatekonomin. Informant B menar att ekonomi och hållbarhet hänger ihop genom att den som har en god ekonomi riskerar att ha större miljöpåverkan genom ökad konsumtion och andra livsval. Den som har begränsade ekonomiska resurser är istället van att lösa saker med enkla medel, använda det som redan finns och är mer kreativ för att hitta billiga, enkla lösningar. ”Det är lättare att vara mer hållbar när man inte har så mycket pengar” (Informant B).

Informant C vill använda sitt slöjdande för att inspirera andra att börja slöjda eller göra mer saker själva. För både sin egen del och andras så tänker han att slöjd är ett sätt att göra sig mer självständig.

Det kan ju vara en ekonomisk hållbarhet ur privatekonomisk karaktär. Det kan väl vara idén om att om man går förbi ett skyltfönster och ser nånting som man tycker är fräckt så köper man inte det utan man går och gör det själv. Det är ju

ändå på nåt sätt ett litet sätt att faktiskt bli mindre ekonomisk sårbar på egen hand. Alltså det tänkande att man kan göra det själv.

(Informant C)

När informant C gör filmer och föreläsningar om slöjd så är syftet att kommentera samhället med en ”civilisationskritisk hållning, ett ifrågasättande av kapitalism och rovdrift av naturresurser” (Informant C). Informant C förklarar att han inte tror att det ekonomiska system vi har idag är hållbart. Han tar också upp hemslöjd som kommersiell produkt och menar att hemslöjd kan vara väldigt ohållbart i och med att det ofta handlar om att komma på saker att tillverka som folk kan tänka sig att köpa. Informant C säger att han har tröttnat på att tillverka och sälja saker som människor inte behöver.

Jag gillar ju idén på - mer än att folk ska köpa saker av mig - gillar jag ju idén på att folk börjar göra saker själva. Det är ju ingen kommersiell framgångstanke kanske, men så är det väl ändå på nåt idealistiskt plan.

(Informant C)

Informant C har tidigare sålt produkter på marknader och liknande, men har idag övergått mer till att hitta berättelser om samhälle och hantverk att förmedla. ”Alla människor har väl som nån sorts uppgift att hitta var man kan göra mest nytta, minst skada och lindrigast möjligt för att dra framåt i livet.” (Informant C).

Informant A tar upp ett samhällsekonomiskt perspektiv på slöjd när han pratar om trä som råmaterial. ”Det finns hur mycket som helst att förädla på träd, istället för att de går till pappersmassa. Och det ska det ju göra ändå men många skogsägare ser bara den möjligheten, men det finns ju fler möjligheter.” (Informant A). Informant A återkommer än en gång till sin uppväxt och menar att där lärde han sig att se värdet i naturen och träden. Träden kan användas till så många olika områden, hus, mat, föremål och ved, något som informant A tror att vi behöver bli påminda om.

Småskalighet, konsumtion och industri

När informant B reflekterar kring slöjdens värden tar hon upp industri kontra småskalighet. Enligt informant B är det alltid mer hållbart att arbeta småskaligt, om alternativet är industriell massproduktion. Men i den slutsatsen lägger hon också idén om att massproduktion i sig inte är en hållbar modell eftersom den förutsätter masskonsumtion. Informant B menar att ju mer vi gör i liten, lokal skala, desto bättre. Men hon säger också att människor ska ägna sig åt det de är bra på. Som exempel tar hon upp ett föremål som behöver en smidd detalj.

Jag skulle kunna gå till smederna och be dem visa mig hur jag ska göra också och det är ju en väldig fördel att finnas på en sån här plats, att jag kan utnyttja den kunskapen. Men hade jag tagit fram ståltråd och kämpat med en käpp bara för att jag ska göra den på mitt sätt liksom, den hade inte varit bra, den hade inte varit funktionell.

(Informant B)

Informant B säger också att vissa saker måste köpas och är inte rimliga att göra själv. Men då föredrar hon att köpa begagnat eller byta. Hon byter gärna hantverk mot annat hantverk, men är väldigt medveten om att det är lätt för henne, eftersom hon kan tillverka saker att byta med. Informant B förklarar att byten är svårare för den som inte tillverkar saker och att handla småskaligt kan vara väldigt dyrt. Men då menar informant B att en strävan kan vara att köpa

några få småskaligt producerade föremål, istället för många massproducerade, billiga föremål. Informant Bs resonemang kring byteshandel och att människor ska göra det de är bra på liknar det som Auerbach för angående DDIY (*Don't do it yourself*) (2009 s. 141-143). Auerbach menar att vi behöver ställa om från de senaste åren av överdriven DIY-anda, där massor med människor har försökt göra saker själva utan att behärska det, och istället bli bättre på att byta till oss föremål och tjänster av de som är bra på dem (ibid.). Både informant B och Auerbach är inne på byteshandel som en typ av alternativt ekonomisk system.

Informant C diskuterar också småskalighet kontra massproduktion, men ur ett producentperspektiv. Han börjar med att berätta att han tröttnat på att sälja slöjd på marknader och i hemslöjdsbutiker, på grund av att han inte tycker att det är hållbart att tillverka och sälja saker som människor inte behöver bara för att det är småskaligt hantverk. Men han menar också att småskaligheten är avgörande för att slöjd ska kunna vara hållbart. ”Om slöjden skulle reduceras till att bli en inredningsstil bland flera så kanske den inte är fullt lika intressant ur ett hållbarhetsperspektiv.” (Informant C). Informant C fortsätter med att förklara att han som producent av slöjd är en del av konsumtionssamhället om han tillverkar adventsljusstakar och ostbrickor och försöker sälja så många som möjligt. ”Att hitta på produkter är lite för mycket att gå tidsandan till mötes.” (Informant C.)

Informant C menar att industrin visserligen kan tillverka hållbara produkter, men att grundprincipen att massstillverka onödiga saker för att tjäna pengar inte är hållbar. Enligt informant C är varken småskaligt massproducerad slöjd eller industriellt massproducerade föremål något att sträva efter, vilket gör att han hellre föreläser eller gör film om slöjd för att få andra att slöjda själva istället för att konsumera.

Informant A pratar också om motsättningen mellan slöjd och industri. Han tror att det i vissa fall kan vara mer effektivt att tillverka föremål med handverktyg än med maskiner, men att industrin och slöjden inte bör ses som motsatser. Informant A jämför sitt eget slöjdande med kniv och yxa, med en person som använder maskiner till alla moment vid tillverkning av smörknivar.

Nu väljer du material och jag material och tillverkningsätt och så säger vi klara färdiga gå, så kör vi i två timmar och så räknar vi ihop. Hur många har jag och hur många har du? Vad kostar dina maskiner och vad kostar min yxa och kniv? Och vad kan jag ta betalt för mina smörknivar och vad kan du ta betalt? Vad blir kvar när vi räknat bort alla omkostnader?

(Informant A)

I det här fallet menar informant A att tillverkningen med kniv och yxa antagligen är mest effektiv och ekonomisk, och garanterat mest hållbar. Men han menar också att slöjden inte ska försöka konkurrera med storföretag som t.ex. IKEA. Då är det bättre att förklara för människor vad skillnaden är och att det är olika kvalitéer och därför olika priser.

Social hållbarhet

I slutet av intervjun tar informant C upp att han har tänkt mycket på social hållbarhet på senaste tiden. Informant C menar att slöjd och hantverk kan vara inkluderande och inbjudande, men också exkluderande om de som jobbar med slöjd inte tänker sig för. Informant C oroar sig mycket för hur politiska krafter ibland väljer att använda sig av kultur och kulturarv för att gynna en exkluderande politik.

Kanske är det så nu med vindarna som blåser politiskt och det är mycket högerextremt och obehagliga tendenser i världen. Kanske har slöjdare, eller folk

i allmänhet som ägnar sig åt kulturformer som har kidnappats av mörka politiska krafter, kanske har vi liksom ett ännu större ansvar än andra att faktiskt höja rösten och säga att det ni säger är totala missuppfattningar och lögner.

(Informant C)

Som exempel tar informant C upp att riksdagspartiet Sverigedemokraterna hävdar att de svenska folkdräkterna är något ursprungligt svenskt, när flera mönster och tyger från början kommer från olika kulturer i världen. Informant C menar att slöjdare har ett ansvar att säga ifrån när kulturpolitiker ”vill premiera nån sorts nationell kultur /.../ på bekostnad av mångkultur” (Informant C). Han säger att det är viktigt att de som håller på med slöjd, musik och annan kultur berättar för människor att gitarren har sitt ursprung i mellanöstern och att många textila mönster som anses svenska kommer från Indonesien, Indien och andra länder.

Informant A säger sig också ha tänkt mycket på slöjd och mångkultur. Han tror att slöjd kan fungera som en integrationsmetod och få människor att känna sig delaktiga.

Nåt som jag tror skulle vara bra, det är med alla våra nysvenskar, alla som kommer till vårt land här. Och för att nå dom så tycker jag att man skulle göra nåt genom maten. Och skogen.

(Informant A)

Informant A menar att ett sätt för människor att mötas kan vara genom slöjd, i och med att det går att göra samma sak utan att kunna samma språk. Enligt informant A är hantverk, mat och natur något som alla människor på något sätt kan relatera till oavsett kulturell bakgrund. Informant A har också tänkt mycket på hur människor i Sverige idag mår. Han tror att många är väldigt stressade och att slöjden kan vara till nytta även där.

Med stressen vi har idag, som vi hör att många blir så berörda av att det är alldeles för mycket jobb, att skulle de kunna hitta den här fritiden där man kan använda sina händer och nåt material, så lugnar man ner sig och klarar sig bättre. Så därför har slöjden en framtid här.

(Informant A)

Informant A vill inspirera människor till att finna glädjen genom hantverk. Han tror också att slöjd kan vara till hjälp för de om är arbetslösa, sjukskrivna eller väntar på uppehållstillstånd. Enligt informant A kan de kanske känna att de gör nytta genom att tillverka föremål till hemmet eller till andra. ”Har man en bra kniv kan man åstadkomma mycket som man kan använda i sitt hem.” (Informant A). Informant A tror att slöjd och hantverk kommer värderas högre i vårt samhälle när dess välgörande effekter uppmärksammas allt mer, vilket bidrar till en ökad social hållbarhet.

3. Slutsatser

Efter att ha fått ta del av informanternas tankar om slöjd och hållbarhet är det tydligt att frågorna de har diskuterat är komplexa och svåra att hitta svar på. Under intervjuerna har informanterna behövt stanna upp och fundera, och ibland ändrat sig på vägen. På frågan om slöjd är hållbart svarade alla tre att det beror på vad som menas med slöjd. De fortsatte sen med att ge sin definition av slöjd, som i alla tre fall handlade om att göra bruksföremål med enkla metoder av lokalt material. Utifrån den definitionen ansåg alla tre att slöjd var hållbart. Men de gav också exempel på när slöjd inte är hållbart. Ingen av dem diskuterade att slöjdens hållbarhet också kan bero på vad som menas med hållbart. Kanske för att de själva funderat mer på vad slöjd är än vad hållbarhet är.

När informanterna ombads förklara hållbarhet pratade de mest om miljöaspekter och ekologisk hållbarhet. Kanske beror de på att det var vad de trodde förväntades att de skulle fokusera på. Informanterna verkade överens om att hållbarhet handlar om att undvika negativa konsekvenser för både människa och miljö. Alla tre pratade om både social och ekonomisk hållbarhet när de diskuterade slöjdens värden och vad slöjd är. I slutet av intervjun tog både informant A och C upp social hållbarhet, på frågan om de ville tillägga något. De upplevde kanske att det var viktigt att ta upp men att de inte fått utrymme till det under intervjun, för att de verkade ha haft en bild av att det var ekologisk hållbarhet och miljö som stod i fokus. Hållbarhet har visat sig vara ett svårt begrepp att prata om i och med att olika människor lägger in olika värden i begreppet. Att ta del av informanternas tankar om hållbarhet och slöjd har varit väldigt lärorikt och intressant och nya frågor har uppstått eller står kvar obesvarade.

Är slöjd hållbart? Vem bestämmer vad som kallas slöjd och vad hållbarhet innebär? Det är frågor som kan behandlas i ett fortsatt arbete. En slutsats som vuxit fram under bearbetningen av intervjumaterialet är att det, precis som informant C säger, är slöjdarens ansvar att säga ifrån när någon försöker använda slöjd och hantverk med politiska baktankar. Kanske är det upp till slöjdare att ta reda på och definiera vilken slöjd som är hållbar och varför innan någon annan, t.ex. politiker eller storföretag, säger att slöjden inte är hållbar utifrån vissa parametrar. Kanske är det svårt att ta reda på vilken slöjd som är hållbar och inte, men om vi som är inom slöjd-näringsen själva diskuterar och problematiserar frågan så är vi i alla fall beredda om ifrågasättanden kommer. Och precis som Wetterberg och Johansen skriver:

Men för att hantverket ska ta större plats krävs att den hantverkliga kunskapen utsätts för samma granskning, utveckling och analys som annan kunskap

(Wetterberg och Johansen 2011 s.5)

För att slöjdare som säger sig vara hållbara ska vara trovärdiga måste de först ifrågasätta och granska sin verksamhet. För att kunna koppla ihop slöjd och hållbarhet behöver vi definiera vilka värden som finns i slöjd och i hållbarhet och veta om vi syftar på ekologisk, social eller ekonomisk hållbarhet. Först då kan vi använda oss av uttrycket ”slöjden är hållbar” och veta att det är sant. Och i de fallen det inte verka stämna, kanske det mest lämpliga är att avstå från hållbarhetsargumentet. Och de gånger slöjd bara är något människor gör för att det är roligt, så är det inte så ”bara” utan en typ av social hållbarhet som får människor att må bra och förhoppningsvis bidrar till att vi gör kloka val i vår vardag.

4. Sammanfattning

Studien syftar till att undersöka slöjdarens syn på hållbarhet och slöjd. De frågeställningar som presenteras i det inledande avsnittet är följande:

- Hur definierar några olika slöjdare begreppet hållbarhet?
- Ser slöjdarna samband mellan slöjd och hållbarhet och i så fall vilka?
- Vilka uppfattningar har slöjdarna om social, ekologisk och ekonomisk hållbarhet?
- Hur ser slöjdare på sina materialval ur ett hållbarhetsperspektiv?

Studiens empiriska material är insamlat genom att kvalitativa intervjuer har genomförts med tre slöjdare som alla är yrkesverksamma inom slöjdnäringen. De valda informanterna har alla uttryckt ett engagemang för samhälls- miljö- och hållbarhetsfrågor, vilket har varit ett urvalskriterium. Intervjuerna spelades in, bearbetades, transkriberades och resultatet presenteras och diskuteras i avsnitt två i uppsatsen. Studien är genomförd utifrån ett fenomenografiskt förhållningssätt, vilket handlar om att utgå från människors uppfattningar kring olika fenomen, vilket i det här fallet blir slöjdarens uppfattning om hållbarhet och slöjd.

Under rubriken Forsknings- och kunskapsläge sammanfattas aktuell forskning kring slöjd, hantverk, och hållbarhet. Detta görs genom att litteratur inom det valda kunskapsområdet presenteras. Teorier om hållbarhet och kulturarv presenteras och immateriellt kulturarv förklaras. Därefter följer en presentation av dagens hantverks- och hållbarhetsforskning.

För att tolka resultatet har den teoretiska referensramen utgjorts av Världskommissionens definition av hållbarhet, som innebär en utveckling som tillfredsställer människors behov utan att äventyra kommande generationers möjlighet att tillfredsställa sina behov (Brundtland 1988 2:4). I den teoretiska referensramen ingår också en text om DIY (*Do it yourself*) skriven av Clara Åhlvik, intendent vid Jönköpings läns museum och Otto von Busch, forskare vid HDK. De konstaterar att DIY har blivit en politisk rörelse och ett sätt att frigöra sig från ett samhälle baserat på konsumtion (2009 s. 13-17). Texten återfinns i Jönköpings läns museums årsbok från 2009.

I samma publikation återfinns konstnären och aktivisten Anne Auerbachs resonemang om DDIY (*Don't do it yourself*) (2009 s. 141-143), som också används som teoretisk referensram. Auerbach menar att DIY-trenden gått så långt att den bidragit till ökad konsumtion, istället för att göra människor mer självständiga från konsumtionssamhället. Enligt Auerbach ska människor ägna sig åt det de är bra på och har resurser för. Därför är det bättre att byta tjänster och varor med någon som kan något annat än att göra allt själv. Poängen med DDIY är enligt Auerbach att vi börjar tänka mer kollektivt och att DIY är ett individualistiskt tänkande (ibid.). Den sista delen i uppsatsens teoretiska referensram består av antropologerna Elizabeth Hallam och Tim Ingolds teori om hur hantverkare och material står i förhållande till varandra. De menar att de flesta hantverkare är väl medvetna om att de material de använder ingår i större livscyklar än bara själva tillverkningen av föremål (2014 s.1-3). Enligt Hallam och Ingold innebär hantverk att transformera ett material från ett varande till ett annat, en filosofisk aspekt som hantverkare behöver förhålla sig till (ibid.).

I avsnitt två sammanfattas resultatet av de genomförda intervjuerna för att läsaren ska få en bild av informanterna och deras syn på hållbarhet. Därefter följer en diskussion där resultatet av intervjuerna presenteras och diskuteras indelade i olika teman. De teman som är utvalda är Profession och bakgrund, Materialval, Tankar om slöjd och hantverk, Hållbarhet och Reflektion kring samhälle. Dessa teman identifierades under bearbetningen av intervjumaterialet och är de ämnen som informanterna uppehöll sig vid.

Något som var tydligt under intervjuerna var att alla informanterna ansåg att slöjd är hållbart utifrån deras definition av vad slöjd är. Deras definitioner av slöjd handlade alla på något sätt om att slöjd är att använda lokala material och enkla metoder för att tillverka föremål som kan användas i vardagen. Informanterna var överens om att om det var definitionen av slöjd så kan slöjd kallas hållbar. Men de gav också exempel på slöjd som inte är hållbar, och alltså inte faller in under deras definition av slöjd. Informanterna hade olika sätt att definiera hållbarhet, men tog inte upp att slöjdens hållbarhet kan bero på hur hållbarhet definieras.

När informanterna berättade om vilka material de använder sig av uttryckte alla tre att de har ställts inför etiska val. Informanterna menade att det finns material de har valt bort, på grund av materialens miljöpåverkan eller andra etiska aspekter. När informanterna beskrev slöjdens värden tog de upp aspekter som till exempel ökad självständighet, minskad konsumtion, miljövänliga material, positiva sociala effekter och möjlighet att påverka sin omvärld. Alla informanterna tog upp både ekologisk, social och ekonomisk hållbarhet kopplad till slöjd, men ekologisk och social hållbarhet var det som nämndes mest. Det är tydligt att informanterna har mycket tankar kring hållbarhet och slöjd och att de har tänkt mycket på dessa frågor.

Slutsatsen är dels att hållbarhet är ett väldigt komplext ämne med många aspekter. Trots att temat för studien var hållbarhet och slöjd, så kom alla informanter in på frågor som rör samhälle, människa och ekonomi. Det verkar vara svårt att diskutera hållbarhet och slöjd utan att ta upp andra samhällsfrågor. Slutsatsen är också att slöjdare behöver diskutera och problematisera om och hur slöjden är hållbar, för att kunna hävda att slöjden är hållbar. Annars är risken att utomstående påpekar ohållbara aspekter av slöjd, vilket kan minska slöjdares trovärdighet. För att få en tydlig bild av huruvida slöjd är hållbart eller inte krävs fler undersökningar och vidare forskning.

Litteratur- och källförteckning

Otryckta källor

Informant A: Intervju 2015-04-07

Informant B: Intervju 2015-04-05

Informant C: Intervju 2015-04-06

Tryckta källor

Andersson G. (2011). Hantverkslaboratoriet och byggnadsvården. I: Löfgren, E., Heydecke, L. & Hantverkslaboratoriet 2011, *Hantverkslaboratorium*, Hantverkslaboratoriet, [Göteborgs universitet], Mariestad ss. 112-125.

Andrews A-L. & Granath B. (2012) *FN-fakta nr 2/12: Hållbar utveckling*. FN-förbundet UNA Sverige. [Online]
<http://www.fn.se/PageFiles/14110/2-12%20H%C3%A5llbar%20utveckling.pdf> [Hämtad 2016-05-23]

Auerbach, A. (2009). Don't do it yourself. I: Åhlvik, C., Busch, O.v. & Jönköpings läns museum 2009, *Handarbete för en bättre värld*, Jönköpings läns museum, Jönköping ss. 141-143.

Brundtland, G.H. & World Commission on Environment and Development (1987), *Vår gemensamma framtid*. Kapitel 2, del 4 (sida okänd).[Online]
<http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf> [Hämtad 2016-05-25]

Dahlin, J. (2014), *Hållbar utveckling: en introduktion för ingenjörer*, Studentlitteratur, Lund.

Ehn, B. & Klein, B. (2007), *Från erfarenhet till text: om kulturvetenskaplig reflexivitet*, Ny utg. edn, Carlsson, Stockholm.

Fägerborg E. (2011) Intervjuer. I: Kaijser, L. & Öhlander, M. 2011, *Etnologiskt fältarbete, 2.*, [omarb. och utök.] uppl. edn, Studentlitteratur, Lund ss. 85-112.

Institutet för språk och folkminnen (2009), *Förslag till nationellt genomförande av Unescos konvention om skydd av det immateriella kulturarvet. Redovisning av regeringsuppdrag. Dnr 14-052/09*. [Online]
<http://www.sprakochfolkminnen.se/download/18.1bc6136f1422723e4bf5ed3/1398151023516/Slutrapport-20091125.pdf> [Hämtad 2016-05-25]

Hallam, E. & Ingold, T. (2014), *Making and growing: anthropological studies of organisms and artefacts*, Ashgate, Farnham, Surrey.

Hantverkslaboratoriet (2016), *Om hantverkslaboratoriet*. [Online]
<http://craftlab.gu.se/om-hantverkslaboratoriet> [Hämtad 2016-05-24]

McDonough, W. (2009), *Cradle to cradle: remaking the way we make things*, Ny utg. edn, Vintage, London.

Muñoz Viñas, S. & Dawsonera (2005), *Contemporary theory of conservation*, Elsevier Butterworth-Heinemann, Amsterdam;London;

- Naturvårdsverket (2016). Cirkulär ekonomi. [Online]
<https://www.naturvardsverket.se/Miljoarbete-i-samhallet/EU-och-internationellt/EUs-miljoarbete/EU-och-resurseffektivitet-EU-2020/Cirkular-ekonomi/> [Hämtad 2016-05-24]
- Nylén, A. (1995), *Hemslöjd: den svenska hemslöjden fram till 1800-talets slut*, Ny utg. edn, Cordia, Stockholm.
- Palmsköld, A. (2012), *Begreppet hemslöjd*, Hemslöjdens förlag, Stockholm.
- Patel, R. & Davidson, B. (2003), *Forskningsmetodikens grunder: att planera, genomföra och rapportera en undersökning*, 3., [uppdaterade] uppl. edn, Studentlitteratur, Lund.
- Petersson, L., Forss, K., Lindgren, M., Knutsson, J., Berg, B., författare & Østgård, K. (2011), *Slöjden börjar i skogen: konsten att läsa ett träd*, Hemslöjdens förlag, Stockholm.
- Sommar, I. & Helgeson, S. (2012), *Köp dig fri: om design, överlevnad och konsumtion*, Arena, Malmö.
- Wetterberg, O. 2011, Företal. I: Petersson, L., Forss, K., Lindgren, M., Knutsson, J., Berg, B., författare & Østgård, K. (2011), *Slöjden börjar i skogen: konsten att läsa ett träd*, Hemslöjdens förlag, Stockholm s.8.
- Wetterberg, O. & Johansen, B. (2011), Förord. I: Löfgren, E., Heydecke, L. & Hantverkslaboratoriet 2011, *Hantverkslaboratorium*, Hantverkslaboratoriet, [Göteborgs universitet], Mariestad s. 5.
- Wärneryd, O., Hallin, P. & Hultman, J. (2002), *Hållbar utveckling: om kris och omställning i stad och samhälle*, 2., [omarb.] uppl. edn, Studentlitteratur, Lund.
- Åhlvik, C., Busch, O.v. & Jönköpings läns museum (2009), *Handarbete för en bättre värld*, Jönköpings läns museum, Jönköping.
- Öhlander M. (2011), Utgångspunkter. I: Kaijser, L. & Öhlander, M. (red.) *Etnologiskt fältarbete*, 2., [omarb. och utök.] uppl. edn, Studentlitteratur, Lund ss. 11-35.
- Östergren, P-O. (2013), Socialt hållbar utveckling. I: Teleman, H (red.), *Hållbarhetens villkor*, Arena, Malmö s.22-38.

Figurförteckning

Figur 1. Modell 1. Utifrån Dahlin (2014)

Figur 2. Modell 2. Utifrån Dahlin (2014)

Figur 3. Modell 3. Utifrån Dahlin (2014)

Figur 4. Informant A, täljd sked. Foto: H. Flärdh (2016)

Figur 5. Informant B, tagel och akvarell. Foto: H. Flärdh (2016)

Figur 6. Informant C, hyvlar: Foto: H. Flärdh (2016)

Bilagor

Bilaga 1: Underlag till intervjufrågor

När började du slöjda?

Har du någon utbildning inom slöjd och/eller hantverk?
Om inte, har du någon annan utbildning eller yrkeserfarenhet?

Vad fick dig att börja slöjda?

Vad slöjdar du? Vilka tekniker använder du? Varför? Slöjdar du något mer?

Vad gör du med din slöjd? Vad händer med föremålen? Vart tar det vägen? (Säljer, behåller, ställer ut?)

Vilka material använder du dig mest av? Varför?

Hur har du valt dem? Skulle du kunna beskriva materialet? Och vad det betyder det för dig?

Vilka för och nackdelar har det här materialet enligt dig?

Finns det material som du valt bort eller funderat på att välja bort? I så fall, varför?

Vilka budskap vill du att dina föremål ska sända ut?

Vilka värden står slöjden för enligt dig?

Vad har du för tankar kring hållbarhet i stort?

Hur ser du på ditt slöjdande ur ett hållbarhetsperspektiv? Hur ser du på relationen mellan slöjd och hållbarhet? Är slöjd hållbart?

Tycker du att det finns mer eller mindre hållbara sätt att slöjda?